

X 369543

SZELÍD JELENLÉT

KOVÁCS LAJOS OLVASÓKÖNYV

Szerkesztette:
BOMBITZ ATTILA

SZEGEDI EGYETEMI KIADÓ

Szeged 2024

A kötet megjelenését támogatta:
a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kara,
a SZTE BTK Germanisztikai Intézet.



SZTE GERMANISZTIKAI
SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
INTÉZET

SZTE Klebelsberg Könyvtár



J001393629

Szakreferens:
KOVÁCS KRISZTINA



Borítóterv:
LÉVAY JENŐ

X 369543

Tipográfia:
SZŐNYI ETELKA

ISBN 978-963-688-008-8

© A kötet szerkesztője és szerzői, 2024
© Kovács Lajos örökösei, 2024

Felelős kiadó: a Szegedi Tudományegyetem rektora

Nyomda: Innovariant Kft.
Felelős vezető: Drágán György

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

TARTALOM

BEVEZETÉS A KOVÁCS LAJOS OLVASÓKÖNYVBE

Füzi László: Az ember, aki mindig dolgozott. Tűnődések Kovács Lajos életútjáról . . .	9
Bombitz Attila: Palackposta a Kincskereső-szigetcsoportról	14

TANULMÁNYOK KOVÁCS LAJOS MŰVEIRŐL

Dankó József: Kovács Lajos iskolapéldái	21
Pató Attila: Önhatárországban. Kovács Lajosról összegyűjtött írásai kapcsán	34
Kovács Krisztina: „Az irodalom a tegnapi fantázia romlott vacsorája.” Kovács Lajosról életműkiadása tükrében	39
Borsodi L. László: Ígélet és testamentum. Kovács Lajos költészete	48
Géczi Róbert: Történelem alulnézetből. Kovács Lajos prózájáról	67
Kelemen Zoltán: A semmi krónikása. Kovács Lajos elbeszéléseiről	73
Arany Mihály György: Ami a krónikákból kimaradt: Kovács Lajos álgesztái	81
Fekete J. József: Egy regény fejezetei. Kovács Lajos: <i>Hosszúra nőtt árnyékaink</i> . . .	90
Bombitz Attila: „Átírom az egészet, kihagyok, megszagatok részleteket.” Kovács Lajos: <i>Hosszúra nőtt árnyékaink</i>	92
Kovács Krisztina: „Unoka nem rokon.” A trauma terei egy mikrohistorikus „Bildungsromanban” – Kovács Lajos: <i>Hosszúra nőtt árnyékaink</i>	103
Nagy Hajnalka: Repedés a falban. Kovács Lajos gyermek- és ifjúsági könyveiről .	114
Murzsa Tímea: „Kikről szól a mese?” Gyermek- és ifjúsági irodalom Kovács Lajos szemével	125
Gajdó Ágnes: „A történetek sohasem érnek véget.” Kovács Lajos: <i>Évi rendes szabadság</i>	134
Valastyán Tamás: Megtanulni a „nagyfondort”! Kovács Lajos: <i>Egyemesében három</i>	141
Bálint Péter: Miért is kell a (nép)mese? Kovács Lajos meseszövegeiről	149
Szénási Zoltán: Az egység közvetítése sokfelé. Kovács Lajos értekező prózájáról .	161
Dankó József: A pedagógiai kreativitás dokumentuma: <i>Tábori Kincskereső</i>	165
Szabó-Berghauer Zoltán: Kovács Lajos és a <i>Dorogi Füzetek</i>	174
Peragovics Ferenc: A helytörténész Kovács Lajos	184
Závada Pál: Bevezetőféle Kovács Lajos <i>A dorogi szlovákok története</i> című könyvéhez	197
Wehner Tibor: Dorog művészeti irodalmának alappillérei. Kovács Lajos művészeti írói munkássága	200
Monostori Imre: Dorogi műhelyünkben Kovács Lajos dolgozik	203

KOVÁCS LAJOS: VASÁRNAP DÉLUTÁNI MESÉINKBŐL

Iskoláim – avagy nyomot hagyni	213
Határőrizetben	221
Gyerekbabonák fogságában	239
„Hova jársz te mostanában?” Pártok nélküli emberi közösséget!(Miért és hogyan alakult meg 1988-ban Dorog Város Barátainak Egyesülete?)	261
„Itt minden megvan.” Vázlatok Pick József gyűjtőről	275
Kompország öreg hídjai	283

A KOVÁCS LAJOS-DOSSZIÉ

Kovács Lajos vagyok...	297
A <i>Kincskereső</i> Kovács Lajosnál. Beszélgetőtárs: Baka István	302
Kovács Lajos: <i>Nyolcadikba járni áprilisi tréfa</i> . Baka István könyvajánlója	304
Változatok a kincskeresésre. Gózon Ákos beszélget Kovács Lajossal	305
Kovács Lajos: Ki lesz a bál szépe? Bábmesejáték	309
Kovács Lajos: Nevető irodalomóra. Válogatott paródiák	321
Kovács Lajos: Egy megvalósult innováció	339
Bombitz Attila: Kovács Lajos életrajza	369
Bombitz Attila: Kovács Lajos Bibliográfia 2.0	373
„Van élet a mainstream mellett, nem is akármilyen teljesítményű.” Ayhan Gökhan interjúja Bombitz Attilával Kovács Lajos író-pedagógus életművéről	413
A kötet szerzői	421

„Az irodalom a tegnapi fantázia romlott vacsorája.”

Kovács Lajosról életműkiadása tükrében*

Számtalan oka lehet annak, hogy egy szerzői életmű nem kapja meg az érdemelt súlyt és helyet. Visszhangtalanul, az utókor felfedező reakciói nélkül maradnak rejtve figyelemre érdemes pályák. Az elmúlt bő száz év magyar irodalmának „rejtőzködői”, ahogy a kánonok mozgása révén „feldobott” majd „leejtett”, túl- vagy éppen alulértékelt alkotók sorából bőséggel tudunk idézni. Az is ismert tény, egy-egy meghatározó irodalomtörténeti vagy kritikus karakter mennyire tudja vinni, emelni, tematizálni az irodalmi közbeszédet.

Horváth János erős irodalomtörténeti ízlése a mai napig hatással van a magyar közoktatás irodalomtanításának értékválasztásaira, miközben a formátumos irodalomtörténész e kánont alakító, kiváló és megkerülhetetlen monografikus feldolgozásai egy része lassan száz éve született. A Nyugattal és a Holnappal korai kritikáiban is szigorú Horváth már indulásakor konzervativizmus és modernség olyan vitatható, ám érzékeny viszonyának kontextusában látta a magyar irodalom mozgásait, amelyben „franciás” érdeklődésének hála, rálátott és jobban foglalkozott is a XIX. század végi, ekkor még dekadensnek számító neolatin irodalom (szimbolisták, naturalisták) magyar irodalomra (l. Ady) tett hatásával, még ha ezt a hatást nem is üdvözölte.¹

A klasszikus irodalmi modernségből, a Nyugat második, harmadik vonalából ugyan-csak bőven citálhatók olyan jobb sorsa érdemes szerzők, akik a nagyobb életművek árnyékában várnak újrafelfedezésre vagy fedeződnek fel egy-egy villanásra. Zsolt Béla, Pap Károly vagy az idejétmúlt stílusú és valóban elavultnak tetsző történelmi regényei helyett a paraszti tematikájú kisregényei és elbeszélései miatt figyelemre inkább érdemes Kodolányi János csak néhány név a hosszú listából. A Kádár-kor irodalmából Rubin Szilárd újrafelfedezése (Keresztesi József 2012-es kismonográfiájának legitimációjával) vagy a még mindig nem a helyén lévő Tar Sándor életművére irányuló szakértő figyelem (lásd legújabban Deczki Sarolta nagymonográfiáját, Seres Lili Hanna, Sinkovicz László tanulmányait) említhető ilyen örömteli pillanatként.

Politikai, persze részben irodalompolitikai okok mellett egy szerző háttérbe szorulásának lehetnek alkati, karakterbeli okai is. Miközben az önmenedzselés révén közepszerű

* Jelen tanulmány a *Forrás* folyóiratban *Szelíd jelenlét* címmel megjelent kritika (2021/9) jelentősen átdolgozott és kibővített változata.

¹ Szénási Zoltán: Két irodalom határán: A fiatal Horváth János kritikái a magyar irodalmi modernségről. *Literatura*, 2015/1, 58–71. és 60–61.

életművek is sokszor fókuszot kapnak, van, aki erre a típusú önreklámra képtelen. Ezért örvendetes, ha bármilyen kevéssé túlbeszélte pályára annak lezárulta után is akár, figyelem esik. Annál is inkább, mert a kritikai és életműkiadások, széttartó hagyatékok gondozása és sajtó alá rendezése kevés hírnévvel kecsegtető, viszont fárasztó és kitartó munkával járó feladat.

Kovács Lajos irodalmi örökségének már publikált részéből és az életmű korábban még nem olvasható szeleteiből nemrég elkészült egy több kötetes reprezentatív válogatás. A JATEPress gondozásában kiadott immár négy vaskos könyvnyi anyag Bombitz Attila szerkesztői, valamint segítői, Fritz Gergely, Füzi Péter és Szinger Ádám sajtó alá rendezői munkájának eredménye. Bombitz, a szegedi egyetem germanistája, a kortárs osztrák próza avatott kutatója, nem mellékesen a mai magyar irodalomnak is értő kritikus. A most közreadott gyűjtemény nem az első nagyobb volumenű filológiai munkája, a kutató Baka István hagyatékának is sajtó alá rendezője. Kovács Lajos most méltán nagyobb figyelmet kapó munkáinak terjedelmes korpusza is elsősorban az ő kitartó szerkesztői tevékenységének eredménye. A kultúrafinanszírozás magyarázatra nem szorulóan sanyarú helyzetében egy ilyen, kevés bombasztikus hírértékkel bíró vállalkozás esetében külön érdem, hogy a széria részben irodalomszerető civilek önkéntes felajánlásából született, maroknyi, de annál kitartóbb magánmecenátúra hozzájárulásának eredménye. E feltételrendszer megteremtése ugyancsak a válogató elkötelezettségét dicsérő, megkapóan ritkaságszámba menő gesztusa a magyar irodalmi szcéna jelenkori történéseinek.

Hogy ez a sokműfajú és sok szempontból izgalmas oeuvre nem kapott szélesebb publicitást, az íróhoz közel álló szakmai barátok számára sem egyértelmű okokra vezethető vissza. Ez derül ki legalábbis Bombitz egyik folyóiratbeli szövegközlést bevezető kísérőtanulmányából: „Hogy ennek a szépírói »láthatatlanságnak« oka a kiadói közöny, a belső bizonytalanság, vagy a szerteágazóan gazdag életút temérdek munkálkodását inkább életfeladatnak vállaló attitűd, döntés volt-e, nehezen felfejthető.”²

Kovács Lajos, a piliscsabai születésű, életének jó részét Dorogon töltő író, költő, helytörténész, tanár a legendás Kincskereső-táborok egyik megalmodója. A 2017-ben elhunyt író emlékét kezdettől ízlésesen ápolta szűkebb pátriája, e mostani, teljességre törekvő válogatás szép előkészítése volt a 2019-es *Kovács Lajos Emlékkönyv*. A könyvet Dorog Város Önkormányzata adta ki, ezt a gyűjteményt Kovács egykori kollégájával, barátjával, Dankó Józseffel együtt ugyancsak Bombitz Attila szerkesztette. A kiadvány főként a város irodalmi életének szervezőjeként, tanárként, helytörténészként, a helyi képzőművészeti élettel is erős és meghatározó kapcsolatokat ápoló kultúrorganizátorként mutatta be az író, rajzolta ekként meg portréját. A pedagógus kollégák, képző-

² Bombitz Attila: A látható és a láthatatlan: Kovács Lajos pályaképe és irodalmi hagyatéka. Forrás, 2019/11, 40–43, itt 41.

művész barátok, tanítványok személyes hangulatú visszaemlékezéseit, festményeket, a szerzőről készült portrékat, fényképeket, levelezésrészleteket, egy naplóformában írt terjedelmesebb curriculumot közlő gyűjtemény már előre jelezte a majdani nagyszabású szövegkiadást. Erről akkor elsősorban egy Bombitz által összeállított teljes szerzői bibliográfiát tartalmazó egység és a *Nevető félreértelmező szótár* című, ugyancsak a hagyatékából előkerült és teljes terjedelmében először itt közölt szórakoztató „lexikon” be-
válogatása tanúskodott.³

Ezzel párhuzamosan, a nagyobb volumenű vállalkozást előkészítve kezdte el közölni irodalmi lapokban (*Forrás, Székelyföld, Új Forrás, Irodalmi Szemle, Tiszatáj*) a hagyaték gondozója azokat a szövegmutatványokat, amelyek a korábban publikált és most e kötetekbe is bekerülő írások mellett jelen gyűjtemények legizgalmasabb nívói. A szlovákiai magyar irodalom reprezentáns orgánuma, az *Irodalmi Szemle* például a végső verziójában eddig úgyszintén a hagyatékban rejtőző *Hosszúra nőtt árnyékaink* című novellaciklus egy korábban meg nem jelent részletét közölte, elsőként 2020-ban. A cím nélküli prózát (címadása ugyancsak a szerkesztő ötlete), nemcsak sokáig tabunak számító fő témája, a csehszlovák-magyar lakosságcsere feldolgozása teszi izgalmas momentummá. A történet családi sorseseeményként való reprezentációja, a személyes sors identifikációs mintái felől bontakozó szüzsé olyan *Bildungsroman* fejezeteit adja ki, amelyek erős, autentikus hangját a gyerekelbeszélői látásmód teremti meg. A szöveg e legteljesebb terjedelmében és a hagyatékgondozó koncepcióját is őrizve az életműkiadás első, verseket és elbeszéléseket tartalmazó kötetében jelent meg először.⁴

Ha onnan nézzük, hogy Kovács Lajos lírikusi pályakezdése után legerősebben és legelkötelezettebben a gyerekirodalom regisztereiben szólalt meg, és ha észleljük, hogy kritikusi pályája jelentős részében, ahogy Bombitz fogalmaz, „nagyon érdeklik a gyermekirodalmi műfajok esztétikai kérdései”, nem meglepő, hogy ez a „felnőtt irodalmi” szövege mennyire erősen épít ezekre a tapasztalatokra.⁵

Az első életműkötetben olvasható versek közül úgy tűnik, azok a jobban sikerültek, amelyek, még nem tisztán gyerekversként, de úgyszintén ebből az alulnézetből teremtik újjá, jól megkomponált miniatűrökből a múltat. Az *Egy nyár nagyapánál*, a *Töredék anyámnak*, a *Nagyapa arcképe* a széteső és sohasem idilli gyerekkori világ történeteit

³ Kovács Lajos Bibliográfia, összeállította Bombitz Attila; Kovács Lajos: *Nevető félreértelmező szótár*, in: Kovács Lajos Emlékkönyv. Szerkesztette Bombitz Attila és Dankó József. Dorog Város Önkormányzata, Dorog, 2019, 93–114; 117–145.

⁴ Kovács Lajos: *Hosszúra nőtt árnyékaink. Egy regény fejezetei*. In: Uő.: *Hosszúra nőtt árnyékaink. Versek és elbeszélések* (= Kovács Lajos Művei I.). Összegejtötte, válogatta, szerkesztette, valamint a jegyzeteket írta: Bombitz Attila. Sajtó alá rendezte: Bombitz Attila, Fritz Gergely, Fűzi Péter, Szinger Ádám. JATEPress Kiadó, Szeged, 2020, 191–331.

⁵ Bombitz Attila: Kovács Lajos válogatott műveiről. *Forrás*, 2020/5, 54–58, itt 57.

tárgyleírásokkal és az egykori kisvilágot benépesítő flóra és fauna lajstromozásával építik fel. A helytörténészként fontos esszéket jegyző Kovács lírájának egy markáns része is a térség egykori hírességeinek csarnokát hozza létre majd népesíti be (l. a *Vörösmarty, 1850. TÉL* című költeményt).⁶ Azt is el kell mondani, hogy a gyűjteményben szereplő rövidprózák kevésbé érnek fel az érzékenyen szemlélődő lírai ént felmutató költőhöz, ahogy a novellafüzér visszaemlékezéseit alakító áttetsző elbeszélőtechnikához sem. Bár Peragovics Ferenc ismertetője külön kitér a *Babbéri Gáspár gusztusa, avagy cseprőségek* és a *Színes fotó egy tízéves osztálytalálkozóról* című szövegekre, ezt a blokkot inkább a teljességre törekvő kiadás dokumentumértéke miatt tartom jelentősnek. Egyet lehet érteni a recenzens állításával, Babbéri Gáspár „sírkoszorú-projektje” valóban az örkényi groteszk ismerős közép-európai nyelvén szólal meg, ám a szép hagyomány és a jó ötlet összhatását sokszor gyengébb kidolgozású mondatok rontják el.⁷ Ez a helyzet a *Színes fotó*... osztálytalálkozásának anekdotikus ám olykor roppant didaktikus mondataival is.

Az életműkiadás második darabja esztétikai színvonalában is koherensebb, Kovács Lajos legkedvesebb területének, gyerekirodalmi munkásságának remek kollektuma. A *Van egy perced a támaszpontomra?* versei, ifjúsági novellái, mesedramái közül a legutoljára keletkezett is lassan tíz éves. Most, amikor a gyerekirodalom virágkorát éli, és amikor a szétszóródó mikroközösségek mellérendelő hálózataiban elvesző identitások ebben az érzékenyítés témaköreit erősítő irodalmi világban teremődnek újra, döbbenetes azokat a néhány évtizedes szövegeket olvasni, amelyek a mai gyerekírához is méltó módon beszélnek csonka családokról, szétszakadó gyerekvilágokról, a szeretetre fordítható, ám mindig hiányzó időről. A *Sajnos az idő borzasztóan kevés, Az ember így fest nevelés után* vagy *A szombat a legfontosabb* a nyolcvanas években született versek, problémafelvetéseik, esztétikai dimenzióik azonban nagyon is a jelenre mutatnak, semmilyen avulás nem érzékelhető rajtuk.⁸ Ez a karakter pedig az igazi nagy „gyerekíróé”, mindez Kovács Lajos gyerekverseit olvasva egyértelműen megállapítható. Éppen ezért furcsa, hogy az idézett, egy gépiratos anyagból a válogatásba kerülő lírai darabok mellett a korábban csak elektronikus kéziratként létező *?Nincs több mese! avagy bennünk van a kisördög* és az *Évi rendes szabadság* című mesedramák, a kilencvenes években keletkezett szövegek, mégis egy letűnt korszak érzetét keltik. Amilyen kortalanná tették még

⁶ Kovács Lajos: Egy nyár nagyapánál; Töredék anyámnak; Nagyapa arcképe; Vörösmarty, 1850. TÉL. In: Uő.: Hosszúra nőtt árnyékaink, 15–16; 17–18; 19; 33.

⁷ Peragovics Ferenc: Ex libris. Élet és Irodalom, 2021. április 23, 19.

⁸ Kovács Lajos: Sajnos az idő borzasztóan kevés; Az ember így fest nevelés után; A szombat a legfontosabb. In: Uő.: Van egy perced a támaszpontomra? Gyermekmesék és kamasztörténetek (= Kovács Lajos Művei II.) Összegyűjtötte, válogatta, szerkesztette, valamint a jegyzeteket írta: Bombitz Attila. Sajtó alá rendezte: Bombitz Attila, Fritz Gergely, Füzi Péter, Szinger Ádám. JATEPress Kiadó, Szeged, 2020, 21–22.

a Kádár-kor tárgykultúráját is a fent idézett költemények, annyira zavaróan hat a „walkman” szó elszánt használata és egy talán ekkor már nem beszélt gyereknyelv a *?Nincs több mese!* szüzséjében.⁹

A kötet talán legerősebb szöveg-halmaza, a *Két hétig most én mesélek Kisbencéről* olyan novellafüzér, amely mély empátiájával, virtuóz nyelvi bravúrjaival valóban konzisztens gyereknyelvet teremt: „És most már az is eszembe jutott, hogy anya nemrégén mutogatott apának egy ugyanolyan fantasztikus fényképet az úrből, amelyet a *kedves Pirikém* anyukájánál is láttam, és azon a fényképen is úszkált Valaki.”¹⁰ A „gyerekíró Kovács Lajos” az alkotóval kapcsolatban leggyakrabban használt jelzős szerkezet. A válogatás második részét olvasva még inkább izgalmas lehetőségnek tűnt az életműkiadás első három részét követő hír, amelyet a könyvet záró kísérőtanulmányban jelzett, majd egy vele készült interjúban meg is erősített a hagyaték-gondozó. A sorozat következő egysége, a negyedik darab az az addig csak elektronikus fájlban létező munkaanyag lett, amely egy négy részből álló, majd 600 oldal terjedelmű regényszériát tervezett felmutatni a közönségnek.¹¹

Az *Évi rendes szabadság* szövegfolyamából végül, ahogy a közreadó fogalmaz, „az önállóan is érthető és élvezhető első három részt” tartalmazó kiadvány született meg.¹² Az „ifjúsági regénysorozatban”, ahogy Gajdó Ágnes róla szóló kritikája is megállapítja, az alkotó: „Csak úgy repül, szárnyal, s örömmel fedezi és fedezteti fel, milyen szépségesen gazdag is a magyar nyelv. Csak indokolt esetben szerepelnek tömondatok, folyamatosan vibrál és kacagtat a nyelvi humor, a mondatok kacskaringóznak, s mégsem követhetetlenek még akár a fiatalabb olvasók számára sem.”¹³ Murzsa Tímea ugyan a *Van egy perced a támaszpontomra?* kapcsán összegzi, de summázata tanulságosan kapcsolódik az *Évi rendes szabadság* értelmezéséhez is: „A történeteket olvasva egy olyan író képe rajzolódik ki, aki érzékenyen reagál egyrészt a körülötte lévő világ és benne a gyerekek helyzetének változásaira, másrészt magának a gyerekirodalmi közegnek az alakulásá-

⁹ Kovács Lajos: *?Nincs több mese!* avagy bennünk van a kisördög. In: Uő.: *Van egy perced a támaszpontomra?*, 131–174, itt 134.

¹⁰ Kovács Lajos: *Két hétig most én mesélek Kisbencéről*. In: Uő.: *Van egy perced a támaszpontomra?*, 85–130, itt 130.

¹¹ Bombitz Attila: *Egy megrögzött gyermekirodalmár kincskeresései*. In: Kovács Lajos: *Van egy perced a támaszpontomra?*, 407–412, itt 412; Hámos László: *Kovács Lajos írói hagyatékának gondozója: Interjú Dr. Bombitz Attilával*. Táti Walzer, 2021/1, 4–5, itt 5, https://tat.hu/walzer/2021_husvet.pdf [2024.01.19]

¹² Bombitz Attila: *Nagytakarítás múltban és jelenben. Kovács Lajos ifjúsági regénysorozatáról*. In: Kovács Lajos: *Évi rendes szabadság: Ifjúsági regénysorozat (= Kovács Lajos Művei IV.)*. Összegejtötte, válogatta, szerkesztette, valamint a jegyzeteket írta: Bombitz Attila. Sajtó alá rendezte: Bombitz Attila, Fritsz Gergely, Fűzi Péter, Szinger Ádám. JATEPress Kiadó, Szeged, 2021, 487–4–89, itt 487.

¹³ Gajdó Ágnes: *A mese újrateemtése. Kovács Lajos: Évi rendes szabadság. Élet és Irodalom*, 2022. május 13, 20.

ra.”¹⁴ Ha közelről vizsgáljuk meg ezt a szerzői oeuvre-t markánsan meghatározó, a fejlődést élénken követő gyerekirodalmi halmazt, narratológiai szempontból is progresszív irányokra lelhetünk. Kovács első meseregénye (novellafüzére), az érzésem szerint legkiválóbb, azóta sem meghaladott *Nyolcadikba járnai áprilisi tréfa*, amely 1981-ben jelent meg a Móra Könyvkiadó gondozásában, az éppen aranykorát élő Kádár-kori ifjúsági irodalom első vonalába tartozó munka volt. A felnőttkor küszöbén álló kiskamasz osztálytársak történeteiből álló korpusz ma újraolvasva immár szociológiai szempontból is gazdag láttelele a „legvidámabb barakk” hétköznapijainak. Gyereknyelven, e fontos életszakaszukat E/1-ben narráló kisfiú nézőpontján keresztül szembesülhetünk újra a bomlás évtizedének látszólagos gondtalanságával. A „létező szocializmus” repedező eresztékeit szükséztől, neutrálisan, elliptikusan megmutató szülsé generációk alapélményeit mutatta meg: az első személyi igazolvány birtoklását, a kötelező nyolcadikos szexuális felvilágosító órákat, a gyermekükkel nem foglalkozó alkoholista szülőket, az obligát szakkörök és tanulmányi versenyek visszásságait. Ami pedig az elbeszéléstechnikai játékokat illeti: az utolsó általános iskolás év fragmentumait felvillantó narrátor omnipotenciája végül az egyik osztályfőnöki órán íratott kérdőívek megtalálásában és újraolvasásában csúcsonylik ki. A történet zárlatában a megsemmisítésre váró felmérő lapjai „talált cetliként” zárják be a sokszereplős, kaleidoszkópszerűen működő konfesziót.¹⁵

Hasonlóan metaleptikus az író második, inkább a kisebb, alsó tagozatos korosztálynak szóló kötete, a szintúgy a Móránál napvilágot látott 1984-es *Megmarad a meseház* is. Ez a könyvecske, ahogy Bombitz Attila jellemzi, „kulcskönyv a mese kiskorú nézőpontú újraértelmezéséhez”.¹⁶ Nem mellesleg, ebben a történetben jelenik meg először Kistom, Középkati és Nagyisti, akik az *Évi rendes szabadságban* KisÖcsiként, Középkatiként és NagyIstiként élnek tovább.¹⁷ KisÖcsi, aki a posztumusz kiadott prózában „regényírásra adja a fejét”, a szöveg, az általa megálmodott családrégény születésére is folyamatosan reflektál.¹⁸ Ennyiben a *Nyolcadikba járnai áprilisi tréfa* szintúgy prózaírásba vágó Rónai Karcsijának utóda. Az első gyerekrégény roppant szellemes fejezetében ugyanis (*Vág az esze, mint a – fűrész*) a szépirodalmi szöveg megszüle-

¹⁴ Murzsa Tímea: Gyerekirodalmi kaleidoszkóp. Mesecentrum, 2023.08.9., <https://mesecentrum.hu/mesecentrum-kritikak/gyerekirodalmi-kaleidoszkop.html> [2024.01.19.]

¹⁵ Kovács Lajos: *Nyolcadikba járnai áprilisi tréfa*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1981.

¹⁶ „Van élet a mainstream mellett, nem is akármilyen teljesítményű.” Ayhan Gökhan interjúja Bombitz Attilával. Mesecentrum, 2023.02.21., <https://mesecentrum.hu/mesecentrum-interjuk/van-élet-a-mainstream-mellett-nem-is-akarmilyen-teljesitmenyu.html> [2024.01.19.] – Az interjú olvasható jelen kötetben, 413–419.

¹⁷ Kovács Lajos: *Megmarad a meseház*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1984.

¹⁸ Gajdó Ágnes: *A mese újrateemtése*, 20.

tésének a posztmodernség hasonló mintázatait is megszegyenítő geneziséét olvashatjuk.¹⁹ KisÖcsi pózája sem mentes az alkotás folyamatának kínjait rögzítő metanarrációs aktu-
soktól: „– Az irodalom a tegnapi fantázia romlott vacsorája.”²⁰ Az *Évi rendes szabadság*
a *?Nincs több mese!* egyes momentumaihoz hasonlóan olykor kevésbé sikerülten dol-
gozza ki a modern világ szcénáit, helyszíneit (l. pláza), működésmódjait: tépoétikai
víziója nem annyira autentikus, mint a pálya indulásának lokális világa. Az azonban vitat-
hatatlan, hogy Kovács itt is jól egyesíti és variálja a felnőtt és a gyereknyelv regisztereit.
Egyenrangúságuk hiteles működésmódját egymásba való problémamentes átjárásuk
szavatolja. A „nagyok” ugyanúgy képesek gyermeki megszólalásmódokra, mint ahogy
a „kicsik” imitálják a „komoly” mintázatokat. Ott pedig, ahol az elbeszélői szölamok szinte
észrevétlenül játszanak egymásba, különösen érdekes pillanatokra lelhetünk: „Olyan volt
ez az utazás, mintha álmodtak volna. Vagy minta valaki más álmodott volna helyettük
valamit, aminek az értelmét még nem fogták fel egészen. Egy mély emlék ülte meg a
távolodó múltat, az időre bízva, hogy mit tesznek vele.”²¹ Vagy pedig: „De már látta, hogy
a történetek önmagukat írják, és menthetetlenül összebogozódnak.”²²

Nincs ezen mit csodálkozni, a különféle érzékelési módokba való belehelyezkedés
Kovács Lajos számára mindig is magabiztos gyakorlat volt. Utolsó, még életében meg-
jelent ifjúsági regénye, az 1998-as *Fülbemászó mesék* a címszereplő rovar emberi lép-
téssel rövid létezését elbeszélve szól az élet, a természeti környezet tiszteletéről, a világ
gyermeki dimenziókban való felfedezésének stációiról.²³ A szűrsé téma felvetései és azok
kidolgozásai pedig egy legendás hagyomány, az animális narráció egyenrangúságát ki-
vívó Fekete István nevével fémjelzett *young adult* halmazában találunk otthonra.

A most közreadott „ifjúsági meseregény” munkafájlljai a közreadó utószava szerint
2009 és 2012 között születtek. Ez az időintervallum azért is tanulságos, mert a kilenc-
venes évektől Kovács gyerekírói intenciói úgy tűnik, már az archetípusok hiperbolikus-
ságára épültek. Ebben az alkotói korszakában nemcsak a gyermekirodalmi szcena válto-
zásaiival, hanem a módosuló intézményrendszer kihívásaival is szembesülhetett. Az eb-
ben az időszakban rá már inkább jellemző műfaji travesztiáit immár ironikus hangként,
a modernizálódó világ és a gyermeki nézőpontok más hangsúlyokat kapó összezsapá-
saként is értelmezhetjük. E szemléletváltás esszenciája a *Ráadásnap a szupersztárok cir-
kuszában* című 1994-es prózája, amely az ifjúsági irodalom poétikai jegyeinek, köztük
nyilvánvalóan a saját gyerekprózának is paródiája, nem véletlen, hogy protagonistái
valójában típusok, neveik nagybetűs identitásjelölőkként működnek: Görldeszka, Emi-

¹⁹ Kovács Lajos: Nyolcadikba járnai áprilisi tréfa, 82–93.

²⁰ Kovács Lajos: *Évi rendes szabadság*, 228.

²¹ Uo., 264.

²² Uo., 327.

²³ Kovács Lajos: *Fülbemászó mesék*. Új Forrás Könyvek, Tatabánya, 1998.

nens, Kollegina, Bukó stb.²⁴ Az *Évi rendes szabadság* láthatóan szintézise mindannak, amit az író még életében megjelent hat meseregénye körbejárt. Az *Ez mind az én kutyabajom* (1987) elbeszélője, a viszontagságait (szemüvegesség, szeleburdiság) rajzokban felskiccelő Klári vagy az *Anyák napján szeretettel apának* (1990) kutyára vágó, barátjával, Gyuszival mindig kalamajkába keveredő óvodás kisfiú narrátora Janikovszky Éva prózájának szemmagasságából figyelik a felnőttek világát.²⁵ Problémáikra azonban sokszor valóban empatikus szülők és tanárok reagálnak: Kovács Lajos univerzumában így, szemben a poroszos hagyomány és a szocialista erkölcs kombinációjából született „rigiditást” megörökítő más korabeli ifjúsági irodalmi szövegekkel, végül mindig a megértés, a sikeres párbeszéd és a humánus győzedelmeskedik.

Kovács hagyatékának megkapóan elkötelezett gesztusai a válogatás harmadik kötetében, kritikáinak, helytörténeti esszéinek gyűjteményében olvashatók. Az otthon mikrovilágaihoz kötődés élményét a szerző az *Új Forrás* „valóság” rovatának vezetőjeként élhette meg. Bombitz ezt a korszakot elemző kísérőtanulmányából idézve: „Saját városáról, Dorogról írott és a lapban közölt tanulmányaiból nő ki helytörténeti munkássága, mely majd a Dorogi Füzetek sorozat megalapításában, szerkesztésében és kiadásában csúcson sodik ki.”²⁶

Kovács a klasszikus irodalmi modernség mára sajnos elfeledett szerzőjének, a nem mellesleg csúcscsodiplomata és e minőségében a trianoni békeszerződést is szignáló Drasche-Lázár Alfrédnek kismonográfusa. Az izgalmas életű, nem különben érdekes sorúsí felmenőkkel rendelkező Drasche közepes, ám annál termékenyebb regényíróként is ismert. És bár erre Kovács Lajos itt olvasható, a Drasche-családnak Dorog és környéke lokális szempontjai szerint is nyomába eredő esszéiben nem tér ki, nem mellesleg a két világháború közötti disztópikus irodalom egyik tanulságos darabjának, a *2222*-nek is írója. Az inkább dokumentumértéke és ironikus Trianon-traumafeldolgozó irodalom jellege okán méltányolható próza persze nem az egyetlen izgalmas vonása Drasche regényvilágának. Hogy mindez a köztudatba kerülhetett, talán tényleg, ahogy Peragovics írja, elsősorban a „helytörténész Kovács Lajos” érdeme.²⁷ Tanulságos látni, hogyan kapcsolódik a város művészeti, elsősorban képzőművészeti életéhez ez a sok kis szondázó esszé. Annál pedig, hogy híres íróink a térséghez kötődésük okán, és ebbéli identitásuk

²⁴ Kovács Lajos: Rádásnap a szupersztárok cirkuszában. Történelmi meseregény állandó jelen időben. Új Forrás Könyvek, Tatabánya, 1994.

²⁵ Kovács Lajos: *Ez mind az én kutyabajom*. Klárus-történetek és rajzok egy színes fedelű füzetből kisiskolásoknak. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1987; *Anyák napján szeretettel apának*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1990.

²⁶ Bombitz Attila: Kovács Lajos válogatott műveiről, 57.

²⁷ Peragovics Ferenc: *Ex libris*, 19.

vállalásai mentén kerülnek egy egységbe, szebb lokálpatrióta vallomás el sem képzelhető.

Összességben mégis azt lehet elmondani, ebből a válogatásból is az érzékeny és aktuális gyerekkönyvkritikák emelkednek ki. Kovács utolsó éveiben is nagy erudícióval és intenzitással követte a kortárs gyerekirodalom történéseit. Az elmúlt években gyakran esett szó arról, a gyermek- és ifjúsági irodalom recepciója külön zsáner a kritikairáson belül, speciális készségeket és látásmódot igényel, ezért kell megteremteni annak hiányzó nyelvét és kereteit. Kovács Lajos közérthető, olvasmányos, mindazonáltal a szakmaiságot sosem elhanyagoló gyerekkönyv-kritikai bizonyítják, bár nincs a köztudatban, volt a „szűk esztendőkből” is elkötelezett értelmezője ennek az univerzumnak. Arról nem is beszélve, hogy Kovács kritikusként működve a vizualitástól nem elválasztható gyerekirodalmi halmaz „terméseit” valóban az illusztrációk és az illusztrátorok munkája felől is elemzi. Így tesz több ízben a zsánerben nem egyszer felbukkanó illusztrátor Molnár Jacqueline vizuális vízióival.²⁸

Kovács Lajos hagyatékának kiadása minden más értékes és izgalmas aspektusa mellett emiatt, a fontos és remek gyerekirodalmi kánonban való helyének megszilárdítása miatt jelentős esemény. Az elkövetkező években jelentős történések tanúi lehetünk majd ezen a területen. Ám ez az új korszak az ő tevékenysége nélkül minden bizonyos alacsonyabb lenne. A kiállításában puritán, fehér borítójú széria rajzai Lévay Jenő munkái. A korlátozott példányszámban megjelent gyűjtemény egy következő fázisban remélhetően nagyobb figyelmet kap és az olvasók szélesebb köréhez juthat majd el.

²⁸ Kovács Lajos: „Verset írni nem lepkeűzés.” – Gyerekverset sem. In: Kovács Lajos: „Mi közük hozzám?” Kritikák, töprengések, diagnózisok (= Kovács Lajos Művei III.). Összegyűjtötte, válogatta, szerkesztette, valamint a jegyzeteket írta: Bombitz Attila. Sajtó alá rendezte: Bombitz Attila, Fritz Gergely, Füzi Péter, Szinger Ádám. JATEPress Kiadó, Szeged, 2020, 375–377, itt 377.